

ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU

I

23 - 25 MAYIS 2003

BİLDİRİLER

CİLT 2

Editörler

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Doç. Dr. Ahmet Emre Bilgili
Dr. Kemal Kahraman
Celil Güngör

Tel. 0216 341 05 00
Fax 0216 391 60 61

ÜSKÜDAR
BELEDİYESİ

Üsküdar Belediye Başkanlığı
Üsküdar Araştırmaları Merkezi
Yayın No: 10

ISBN Takım No: 975-97606-6-5
ISBN Cilt-2: 975-97606-8-1

Editörler

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Doç. Dr. Ahmet Emre Bilgili
Dr. Kemal Kahraman
Celil Güngör

Kapak, İç Düzen

Artus İletişim Sanatları
0212 347 02 20

Baskı, Cilt

Seçil Ofset
0212 629 06 15

İstanbul, Ocak 2004

Üsküdar Sempozyumu

Yer: Üsküdar Belediyesi Çamlıca Eğitim Merkezi

Tarih: 23-25 Mayıs 2003

Düzenleyen: Üsküdar Belediyesi

ÜSKÜDAR'DAKİ ÇİNİ SÜSLEMELİ CAMİLER

Latife Aktan*

Ülkemizin tarih ve kültür birikimi, en erken uygarlık dönemlerini de içeren geniş bir yelpazeye sahiptir. Özellikle tarih ve kültür katmanlarından oluşan *İstanbul bir de, camiler şehri olarak bilinir. İstanbul'un silüetini oluşturan camiler çok önemli bir yere sahiptir.*

Namazın, uygun olan her yerde kılınabilmesine rağmen, ibadetin toplu halde yapılması sosyal yapıyı güçlendirmek amacını içermektedir. Bu amaçla inşa edilen dini mekanlar camilerdir.

İbadet mekanlarından olan camilerin kutsallığını ve özelliğini vurgulayan sanat ve kültür etkenleri; yaptırının büyüklüğü ve önemini ifade eden unsurlar olarak cami boyutları (Mimari özellikleri), süslemeleri (Çini, kalem işi, hat, taş ve mermer işçiliği vb.), ince zevkin ve özenin göstergesidir.

Üsküdar yöresi, bir çok tarihi yapıyla İstanbul'un estetik değerleri bakımından önemli beldelerinden biridir. Bu yörede yer alan çini süslemeli camiler, 16.yy. ile 19. yy. arası yapılardır. İznik, Kütahya, Tekfur Sarayı ürünü çinilerle bezeli olanlardan Atik Valide (Valide-i Atik-Nurbanu Valide Sultan), Çinili, Yeni Valide (Valide-i Cedid), Beylerbeyi (Hamid-i Evvel), Kaptanpaşa (Kaymak Mustafa Paşa) camileri, tarihi kimlikleri ile birlikte tanıtılmaktadır.

Atik Valide Camii (Valide-i Atik, Nurbanu Valide sultan, Üsküdar Eski Valide)

Bu dört ayrı isimle anılan camii, Mimar Sinan'ın eseridir.

Üsküdar, Toptaşı semtinde inşaa edilen camii 1583'te II. Selim'in (Sarı Selim) eşi, III. Murat'ın annesi Nurbanu Valide Sultan tarafından yaptırılmıştır. Üsküdar'daki Valide camilerinin en eskisidir.

İstanbul'daki en geniş külliyelerden birine sahip olan camii medrese, mektep, hankah, darülhadis, darulkurra, imaret, darüşşifa ve hamamdan oluşan büyük bir külliye'nin merkezindedir.

Caminin inşası iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Altı dayanağa oturan büyük bir kubbe örtüsü ile örtülü mihrap önü bölümü 1570'li yıllardaki ilk aşamaya aittir. 10 yıl

* Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, Öğretim Üyesi

kadar sonra yapıya ikişer kubbeli yan kanatlar eklenmiş ve yapı Nurbanu Sultan'ın ölüm yılı olan 1583'de tamamlanmıştır. Eklentilerle değişikliğe uğramıştır. Cami iki minarelidir. Sultan II. Mahmut zamanında esaslı bir tamir görmüş ve bu sırada yapının batısına hünkar kasrı eklenmiştir. 1956-1972 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılan onarımla günümüze iyi bir durumda gelmiştir. (Y. Demiriz, 1994)

Atik Valide Camii Çinileri

Caminin çinileri 16 yy'ın ikinci yarısına ait, sıraltı tekniğinde üretilmiş olan İznik çinilerinin en başarılı örnekleri arasında yer alır. Mihrap cephesinde karşılıklı simetrik bahar dalı panolar ve bu cephelerde yer alan geniş bordürler, naturalist motifler (lale, karanfil, gül ve goncası, yıldız çiçeği, saz yaprak), hatai tarzı motifler (hatai, penç, gonca, yaprak) ve rumilerden oluşan motif zenginliği ile birlikte hat sanatının Celi Sülüs tarzı yazılarıyla bezenmiştir. Caminin dış cephesi, son cemaat yeri, dikdörtgen pencere alınlıkları da Celi Sülüs istifli hatlarla süslenmiştir.

Mihrap nişinde karşılıklı simetrik bahar dallı pano, kırmızı zeminli rumi kompozisyonlu bir vazodan çıkan naturalist motifli, büyük ve küçük şemse formları ile bir motif noktalamaktadır. Köşebentleri rumilerden oluşan pano, caminin genelini çevreleyen hurda rumili bordür ile sınırlandırılmıştır. Bahar dallı pano; rumili vazodan iki yanından yaprak öbeğinden çıkan lale karanfil motifleri ile başlamaktadır. Dilimli şemse beyaz zeminli bahar dallarından lacivert zeminle ayrılmaktadır. Şemseler; yapraklar ve dilimlerden meydana gelmektedir. Turkuvaz zeminli beyaz hurda rumili bordürle çerçevelendirilmiştir. Pano 23.5 x 23.5 cm boyutlarında karolar ile etrafında 15.5 x 24 cm boyutlu bordür karolarından oluşmaktadır. Çiniler mercan kırmızısı, turkuvaz, zümrüt yeşili ve lacivet ve de siyah konturlarıyla renklendirilmiştir.

Pencere boşluklarını da çevreleyen hurda rumili bordür (*Bu bordürün ortasındaki tepelik farkı ile zemin rengi kırmızı versiyonu Topkapı Sarayı III. Murat Odası ile Kocamustafapaşa'daki Ramazan Efendi Camii'nde de görülür.*), mihrap cephesi köşesindeki bulut, hatai ve pençlerden oluşan bordürü ve etrafındaki ince bordürü de çevrelemektedir. Mihrap cephesi hatai tarzı bordür 18 x 26 cm, hurda rumi bordür 15 x 31 cm. boyutlarında karolardan meydana gelmiştir.

Caminin Celi Sülüs yazıları 16. yüzyılın önemli hattatlarından Hasan Üsküdari tarafından yazılmıştır. Caminin son cemaat yerinde, sağlı sollu dört pencere ve kapı üzerindeki çini panolarda, lacivert zemin üzerinde beyaz celi sülüs hat ile, sağdan sola doğru "Fetih Suresi'nin 3. ve 4. ayetleri, Kelime-i Tevhit, Zümer Suresi'nden 53. ayet ve Fetih Suresi'nin devamı bulunur. Camii içinde minberin sağındaki duvarda, iki pencere üzerinde bulunan çini panolarda Besmele ile başlayan Fetih ayeti yerleştirilmiştir. Mihrap çıkıntısının sağından Besmele ile başlayan kuşak yazısında "Ayet'el Kürsi" mihrap çıkıntısının solunda bitmektedir. (C. Özsayiner, 1990sa. 8-13)

Caminin bütün çini pencere alınlıkları lacivert zeminli, beyaz Celi Sülüs hatla yazılmıştır. Etrafları hurda rumi bordürle çerçevelenmiştir. Bütün hatların etrafındaki yazı boşlukları geometrik geçmeler, saz yapraklar, çeşitli hatailer, pençler ve rumilerle süslenmiştir. Son cemaat yeri pencere alınlıklarından kapının iki yanındaki ve soldaki 3. pencere alınlığı yazı etrafı köşebentleri tekrar eden kırmızı zeminli rumi kompozisyonlardan oluşmuştur. Yazı ile bordür arasında dilimli ince bir bordür de yer alır. Pencere alınlıkları genelde dikdörtgen formunda, bazıları kareye yakındır. Son cemaat yerinde-

ki 3. ve 4. pencere alınlığı bordürlerinde farklı karolar kullanılmıştır. Mihrap duvarındaki alınlıkların üst kısmında tekrar eden motiflerden oluşan ikinci bir bordür vardır. (L. Aktan, 1989 sa.36)

Mimar Sinan Üniversitesi'nde görev yaptığım dönemde öğrencilerimizi bu camiye getirdiğimiz gün camide restorasyon vardı. Çinilerin üzeri bu nedenle çuvallarla kaplıydı. Gösterilen özene çok sevinmiştim. Bir süre sonra dönemin gazetelerinde okuduğum yazıyla hayrete düştüm. Çuvallarla kapatılan çinilerden mihrabın solundaki bahar dallı panonun yarısını oluşturan karolar duvardan sökülme suretiyle çalınmıştı. Daha sonraki yıllarda bulunup yerlerine monte edilmiştir. 30 Ocak 2003 tarihli, Milliyet Pazar Gazetesi'nde köşe yazarı İlber Öltaylı *Yeni Camii Fareleri* başlıklı yazısında da bu konudan söz etmektedir.

Çinili Camii

Üsküdar, Nuhkuyusu, Çinili Mescit Sokak'ta bulunan, 1640'da Kösem Mahpeyker Valide Sultan tarafından yaptırılan caminin mimarı Kasım Ağa'dır.

Kösem Sultan; I. Ahmet'in eşi, IV. Murat ile Deli İbrahim'in annesi, IV. Mehmet'in babaannesi ve güçlü harem kadınları kuşağının son örneğidir.

Camii; medrese, çeşme, şadırvan ve hamamdan meydana gelen bir külliye'dir. Yapı kare planlı, tek ve sağır kubbelidir. Ön cephesini ahşap sütunlara dayanan bir saçak çevrelemektedir. Minberi mermer, tek şerefelidir. (T. Öz, 1987, sa.18)

Çinili Camii Çinileri

Caminin içi vitray pencereler hizasına kadar çini kaplıdır. Çiniler sıralı tekniğinde, kaynakların bazılarında göre İznik bazılarında göre Kütahya ürünüdür. (A. Altun, 1998, sa.244)

Yapının çinileri lacivert, açık mavi, turkuvaz renklidir. Mihrapta bulunan hatai, gonca ve yaprakların küçük alanlarının dışında kırmızıya ve mihraptaki yapraklarda görülen yeşil renge camideki diğer çinilerde rastlanmaz. Camideki tüm çinilerin konturları laciverttir. Tekrar eden desenlerin hakim olduğu çiniler çok fazla kullanılmıştır. Son cemaat yerindeki pencere alınlıkları parça çinilerin bir araya getirilmesiyle meydana gelmiştir.

Caminin karşılıklı duvar desenleri aynıdır. Mihrap cephesinde farklılıklar vardır. İri hatailerle çevreleyen saz yapraklar, pençlerle oluşturulan kompozisyonlarda, motifler ince çizgilerle taranarak lekesele görüntüsünden arındırılmıştır. Lacivert zeminli bulut ve pençlerle bezeli bordürler, desenlerin hemen hemen tümünü çevrelemektedir, bu nedenle lacivert zeminli, turkuvaz ve beyaz bordür, yapıda sık tekrar eden desen olarak görülmekte. *Mavi - beyaz grubu olarak bilinen çini grubundan olan cami çinilerinin renkleri de bu renklerle sınırlıdır.* Karşılıklı iki yan cephede simetrik nişler rumi kompozisyonlu köşeleri yuvarlatılmış dönüşleri de çinilidir. Bu dar alanda da motif kullanılmıştır. Karşılıklı diğer nişler ise adeta oyularak oluşturulmuştur, etrafı bordürle sınırlandırılmamıştır.

Mihrap tümüyle çini bezemelidir. Zeminden başlayan çiniler, mihrap girintisini 5 dilimlidir Her dilim kendi içinde simetrik, iki iplik kurgulu hatai, yaprak ve pençlerden meydana gelen kompozisyonlardan oluşmuştur. Dilimlerin bitişi, rumili köşebentleri ayıran kırmızı biyelerledir. Mihrabın iki yanından başlayarak çevreleyen bordür, Atik Valide Camii'ndeki bordürle benzerlik gösterir. Mihrabın iki yanındaki kapalı alanların etrafı ile mihrap üstündeki yatay bordür aynıdır. Lale, hatai ve penç, iki iplik sisteminde düzenlenmiştir.

Camii giriş kapısının iki yanı 8/1 tekrar eden ulama çini karolarla kaplıdır, üstleri serbest kalan ulama panoların iki yanları bordürlerle sınırlanmıştır. Ulama desen; gonca, penç ve yapraklarla, beyaz zemin üzerinde lacivert ve turkuvaz renklidir. Aralarında farklı desenler de bulunmakta. Bordür; lacivert zeminli gonca, penç ve kartuşlarla bezelidir. Son cemaat yeri panolarının 25 x 25 cm. boyutunda karolar ve 13 x 25 cm. bordür çinileri ile kaplı olduğu görülür. Yapının dış cephe çinileri gayri muntazamdır.

Camii, Sokullu Mehmet Paşa Camii ile minber külâhı çinili cami örneği olarak da çok önemlidir. Lale, karanfil, hatai ve yaprak motiflerinin tekrarıyla yaşmağın tepesindeki turkuvaz tepeliğine kadar daralarak giden kompozisyon ters konik form oluşturmaktadır. Yaşmak bordürleri arasındaki profilli zencerek, balık sırtı biçiminde külâhı sarmaktadır.

Yapının iç mekan pencere alınlıkları Celi Sülüs ayetlerle bezelidir. Mihrap iç bükey kavisinde “Al-i İmran Suresi 39. ayet” lacivert zeminde beyaz renkli olarak yer alır, altında iki iplik zencerek bulunur. Mihrap kavisini, hatai tarzı bezemeyle tamamlanır. Mihrabın tepesinden sarkan avize ise hem estetiği bozuyor hem de rahatsız edici bir görüntü oluşturuyor. Cami iç mekanı çinileri yukarı kısımda, mekanı dolaşan kuşak yazıyla son bulur. Girişin sağından başlayarak devam eden “Fetih Suresi” caminin bütün yazıları gibi lacivert zeminlidir. Kuşak yazısı mihrapta kesilerek devam eder. Cami içi pencere alınlıklarında girişin sağından başlayarak “Ayet’el Kürsi” yazısı her pencere alınlığına dağıtılmış olarak yazılmıştır. Ayet yazılı yarım daire şeklindeki pencere alınlıkları ruhi kompozisyonlarla dikdörtgene tamamlanmıştır.

Camide bulunan tabelada “*Caminin son cemaat yeri çinilerle kaplıken bu (geçirdiği tamirat, sonradan yapılan ilaveler) çinilerin çoğu çalınmış, yerlerine başka çiniler oturtulmuştur. Caminin çöken son cemaat yeri ile medrese tamiri sırasında büyük gelen çerçeveleri yerine oturtmak için pencere altında dolaşan muhteşem çini pano keser darbesiyle parçalanmıştır.*

Mihrabın içi tamamen çini kaplıydı. Mihrapta sağındaki çini yazılarda “Besmele” yazılı olan tamamen, mihrabın solundaki sıradan da iki parça vaktiyle çalınmış” yazmaktadır. 15.11.1999 tarihli Sabri Özcan Bey’e ait bilgidir. Türk çini sanatının dünya kamu oyunda yer almasıyla da paralellik gösteren çinilerimizin çalınması camilerimize bu açıdan zarar vermektedir.

Kadınlar mahfeli çinileri, bordürler arasında 8/1 tekrar eden ulama desenler ve ayetten bir parça, sökülen çinilerin yerine yeşile boyanmış alan, zencerek ve hurda tepeliklerin de yer aldığı pencereler hizasına kadar çini kaplı duvarlar, noksan çinileriyle dikkat çeker. Aralarında sarı zeminli, barok etkili desenli ve farklı çinilere de rastlanmaktadır. Camide az sayıda da olsa yüzeyi çok kirli çini karolar görülür.

Yeni Valide Camii (Valide-i Cedid Camii)

Hakimiyet-i Milliye Caddesi’nin Üsküdar meydanı ile birleştiği yerdedir. 1708-1710 yılları arasında Gülnuş Emetullah Valide Sultan adına oğlu III. Ahmet tarafından Mimar Bekir’e yaptırılmıştır.

Külliyeye; bir camii, hünkar mahfili, türbe, sebül, muvakkithane, sıbyan mektebi, dükkanlar, imaret ve çeşmeden müteşekkildir. Camii, etrafını kuşatan bir dış avlunun içinde yer alır. Camii ve iç avlu dış avluya göre daha yüksektir, iç avluda bir şadırvan bulunmaktadır. Cami klasik üsluba göre yapılmıştır. Bir büyük kubbe ve onu destekleyen 4 yarım kubbesi vardır. Caminin çifte minareleri, klasik mimariyle yapılmış son minarelerdir.

Caminin darüşşifası bir ara tımarhane, bir ara da hapishane olarak kullanılmıştır.

Caminin doğu köşesinde sonraki dönemlerde yapılmış, günümüzde oldukça bakımsız durumda bulunan bir hünkar kasrı yer alır. Dış avlu duvarının güney doğu köşesinde türbe, sebil, muvakkithane ve çeşmeler yan yana yer alır. Türbe Gülnuş Emetullah Valide Sultan'a aittir. Sıbyan mektebi, imaret ve dükkanlar ise dış avlunun kuzey yönündedirler. (Camiler ve Külliye internet)

Yeni Valide Camii kuş evleriyle de ünlüdür.

Yeni Valide Camii Çinileri

Camii çinileri sadece mihrap iki yanından başlayarak üst tarafındaki alınlığın etrafını sararak noktalanır. Yapıda karo ve bordür olarak iki tür çini kullanılmıştır. Tekfur Sarayı ürünü çiniler, sıraltı tekniğindedir.

25 x 25 cm. boyutlarındaki ulama çiniler her iki yanda üçer adet karonun, kırk sıra tekrarıyla mihrabın etrafını bordür ile birlikte çevrelemektedir. Karolar, ortadaki pençlerin köşelerdeki 4/1 tekrarı ile simetri eksenlerinin ortasındaki yarım küçük pençlerden meydana gelmektedir. Desen, bu karoların yan yana gelişiyile sınırsız kompozisyon olanağı vermektedir. Zemini cam göbeği, pençlerin merkezi lacivert, beyaz zeminli, kırmızı benekli etrafını saran yeşil yapraklar arası lacivert dilimlerle oluşmuştur. Mihrap üstünde 40 adet ulama çini bulunur.

Bordür iki yanında iki iplik zencerek bulunur. Bordür, hatai, penç ve birbirine bakan yaprakların tekrarıyla devam etmektedir. Pençlerin ve hataların ortaları sarı, yaparak damarları yeşil, zemini lacivert renklidir.

Mihrabın sol yanındaki 13. ve 14. çinileri bozulmuştur. Zeminden 5 adet ulama çini sonradan monte edilmiş. Bunlar çalınan karolar olabilir. Çinilerin yüzeyinde sır döküntüleri var, boyanarak fark edilmeyecek hale getirilmiştir.

Camii çinilerinin dışında mihrabın solunda asılı olan kabe örtüsü alt kısmından yarından fazlası kesilerek çalınmıştır. Çinilerinin çalınması ile ilgili haber *Antik Dekor Dergisi*'nin 1998 yılı 49. sayısında "Üsküdar Cedit Valide Camii'nden Çini levhalar başlığı ile Üsküdar'da Gülfem Hatun Mahalles'inde bulunan Cedit Valide Camii'nden 3 adet çini levha 5 ağustos 1998 tarihinde çalınmıştır. Zemini cam göbeği, üzeri lacivert ve cam göbeği renginde hatayı çiçek desenli İznik çini 25x25 boyutlarında" yayınlanmıştır.

Çinileri ile ünlü camilerimizin çoğu çalınan çinileri ile medya ve basında defalarca gündeme gelmektedir. Bu camideki gibi bir kısmı bulunarak yerine konulmaktadır. Bulunamayanların akıbeti henüz bilinmemektedir.

Beylerbeyi Camii (Hamid-i Evvel Camii)

Camii, Boğazçı'nın Anadolu yakasında Beylerbeyi İskeleyi yanında ve deniz kıyısındadır. Sultan I. Abdülhamit tarafından (1192) 1778 yılında annesi Şermi Rabia Sultan anısına yaptırılmış olup, mimarı Mehmet Tahir Ağa ve bina emini Mustafa Efendi'dir.

Camii, barok üslubundadır, kesme taştan inşa edilmiştir. 55 pencere, 2 minareli sekizgen tabana oturan bir yapıdır. Tek kubbesi vardır. (Camiler külliye-internet)

Caminin yerinde önceden İstavroz Sarayı'nın Hırka-i Şerif Dairesi bulunmakta idi. Mabedin müteaddit kitabeleri bulunmaktadır ki, bunlardan orta kapıdaki kitabenin tarih mısraı "Geldi bir hatif bu tarz üzre okdi tarihini' Mabed-i islam-ı nev-bünyad-ı Han Ab-

dülhamid” iç kitabesinde “*Kabeyi yad ettirir dilcu mekan oldu hele Mabed-i matbu nev-i bünyad-ı Han Abdülhamid 1778*”. Dış kapı kitabesi de aynı olup burada Rabia Sultan hayrına yapıldığı belirtilmektedir.

Caminin sütunları üzerinde Hünkar Dairesi ve Mahveli vardır. Camii tek minareli iken deniz kapısındaki kitabede belirtildiği vechile Sultan II. Mahmut (1226) 1811’de minare ilave ettirmiş ve muvakkithane yaptırmıştır. (T. Öz, 1987 sa. 12) Caminin bir de hamamı vardır.

Bizans döneminde adı “Foizusai” idi. III. Murad döneminde Beylerbeyi Mehmed Paşa’nın Sarayı burada bulunduğu için bu adı almıştır. III. Murad’ın sevdiği İstavroz Bahçesi buradadır. I. Mahmud, annesi Saliha Sultan için Şevkabad Kasrı’nı yaptırmıştır. İstavroz bahçesi yerine Beylerbeyi Camii yapılması ve Sarayı (1865) ’nın yapılması buraları şenlendirmiştir. (İstanbul Sokakları-internet)

Camii ahşap kubbelidir. Bu yapıda özellikle ayrıntılarda batılı üslupların etkileri görülür. Yangında hasar görmüş olmasına rağmen, caminin fildişi ve sedef kakmalı ahşap minberi dikkate değer bir yapıdır. Çünkü Osmanlı döneminden sonra minber yapımında ahşaptan vazgeçilmiş ve mermer tercih edilmiştir. Beylerbeyi Camii’nin minberi geç dönemdeki nadir ahşap örneklerden biridir. (Y.Demiriz – internet)

Beylerbeyi’nde restore edilmekte olan tarihi İsmail Hakkı Efendi Yalısı gece çıkan yangında 205 yıllık Beylerbeyi Camii’nin kubbesi de tamamen yandı. 13 Mart 2003 Perşembe günü yayınlanan “Tarihte Bugün” sütununda yer alan bir haber.

Beylerbeyi Camii Çinileri

Camide kullanılmış olan çinilerin İstavroz Sarayı’ndan getirilmiş oldukları bilinmektedir. Farklı dönemlere ait çinilerin bir araya getirilmesiyle bezenmiş cami için İznik çinilerinin hakimiyetinden bahsedilebilir.

Bütün çiniler sıraltı tekniği ile üretilmiş, mihrap cephesi duvarlarında sadece lacivert renkli çinilerin üzeri altınlanarak tekrar fırınlanmıştır. Altın sır üstünde olduğundan bazı karolarda görülmektedir, bazılarında dökülmüştür. Lüster tekniği olarak bilinir. Bu karolar ulama çini örneğidir. Karoların ortaları boş bırakılarak kenarlarda desen oluşmuştur. 16. yüzyıl çini süslemesinden farklı bir yaklaşım görülmektedir. Etrafındaki bordürlerden biri kırmızı zeminli, rumi desenlidir. Diğerleri lacivert zeminli, turkuvaz hurda rumi, yaprak ve hatailerle üç iplik sisteminde tasarlanmıştır.

Mihrap çıkıntısındaki kuşak yazısının bir sıra üstünde iki sıra altında bulunan ulama çiniler beyaz zeminlidir, 8/1 tekrar eder. Karoların merkezlerinde bulunan kırmızı renk dikkat çekmektedir. Mihrabın sağından başlayarak mihrap kısmında kesintiye uğrayan kuşak yazısında “Ayet’el Kürsi”, Celi Sülüs olarak yazılmıştır. Lacivert zeminde beyaz harflerle yazılmış olan yazının köşebentleri kırmızı zeminli rumilerden meydana gelmiştir. Yazının başlangıç ve bitiminde iki karodan oluşan bahar dalı parçası görülür. Yazıların kapalı alan oluşturan harflerinin içi turkuvazdır.

Gerek Atik Valide Camii’nde gerekse Çinili Cami’de olduğu gibi bu camide de kuşak yazısı olarak “Ayet-el Kürsi” görülmektedir. Bu dönem camilerinde sıkça görülen bir özelliktir.

Mihrabın üzerinde bulunan kare kompozisyonda “İhlas Suresi” Celi Sülüs olarak yazılmış bir istiftir. Elif harflerinin uzantısı, ortada geometrik bir geçme oluşturarak yazıya estetik bir bütünlük kazandırmıştır. Yazı zemini lacivert, harfler kırmızı, ortadaki

geçmenin zemini kırmızıdır. Etrafındaki daire ile kare arasındaki alan, şemse içi rumi ve yaprak, pençerle bezenmiştir.

Caminin pencere altlarındaki alanları kuşak şeklinde camiyi dolaşmaktadır. Bu çinilerde klasik dönem bütün çini örneklerini görmek mümkündür. Karolar gelişigüzel yerleştirildiğinden kompozisyon oluşturmamaktadır. Bunlar, şemse içi bahar dalı karolar, süpürgelik, bordürler, sarılma ve hurda rumi karolar, ulama karolar, ebru desenli karolar gibi bol çeşitli örneklerdir.

Mihrap cephesindeki çini düzenlemesine karşın diğer alanlardaki farklı çinilerin bulunuşu yapının geçmişiyile ilgilidir.

Kaptanpaşa Camii (Kaymak Mustafa Paşa Camii)

Üsküdar'da Ayazma civarında 15.yüzyıl sonlarında inşa edilen caminin ilk banisi Hanifi Fakih'tir. Harap olduğundan (1140) 1727 tarihinde Kaptan'ı Derya Kaymak Mustafa ihya ettirmiş, tekrar yandığmdan (1308) 1889 yılında Şerife Hatun yenilettirmiştir. Uzunca olan kapı kitabesinde bu durum belirtilmiştir.

Camii, kare planda olup, kasmağı pencere ve tek kubbelidir. Kalem işleri son yıllarda yenilenmiştir. Minaresi yüksek olup küfeki taşındandır. (T. Öz, 1987, sa.35)

Kaptanpaşa Camii Çinileri

Camii çinileri Tekfur Sarayı ürünü veya Kütahya ürünüdür, sıraltı tekniğindedir.

Cami iç mekanında, pencere araları duvarları ulama ve bordür çinileriyle kaplıdır. Ulama desen, kırmızı zeminli şemse içi bulut, farklı hatailer, şakayık ve içi pençli yapraklardan meydana gelmiştir. Karonun dört kenarında ortasında bulunan iki hatai, şakayık ve şemse yarım, ortasında iri bir yaprak vardır. Karolar yan yana geldiğinde motifler tamamlanmaktadır. Zemini cam göbeği olan çininin yapraklarının bazıları yeşil bazıları açık mavidir. Hatailer, lacivert ve kırmızı renklidir. Bordür zemini lacivert hatai, gonca, penç ve yapraktan oluşmuştur. Bordür kenarları turkuvaz biyelidir.

Ulama çinilerin bazılarının yerine, sıva üstü yapılmış desenleri görülmektedir. Bu caminin çinilerinin çalındığına dair ulaşabildiğim kaynak olmamasına rağmen, yerinde olmayan çiniler çalınmış olma olasılığını düşündürmektedir. *Çiçeklerin dalında güzel olması gibi, eserlerimizi de yerinde görmek elbette ki doğru olandır.*

Camilerimizin çoğu çinilerinin çalınmasından dolayı dönem, yöre, belde özelliğinin yanı sıra üzücü olan bu olaylar nedeniyle de benzerlik arz etmektedir.

Kaynakça

- Y. Demiriz, 1994 *Kalebodur Takvimi*, Çanakkale
- Z. C. Özsaymer, "Atik Valide Camii Yazıları", *İLGİ DERGİSİ*, sayı.60, 1990 sa.8-13 İstanbul
- L. Aktan, 16.yy. *İstanbul'daki Çinili Pencere Alınlıkları*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, 1989, MSÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, sa.36, İstanbul
- T. Öz, *İstanbul Camileri*, 1987, Cilt1, sa.18, Ankara
- A.Altun, *Osmanlıda Çini Seramiğin Öyküsü*, 1998 sa.244, İstanbul
- Camiler ve Külliyeleer.htm (<http://www.ibb.gov.tr/istanbul.tr/330/3301>)
- Camiler ve Külliyeleer.htm (<http://www.ibb.gov.tr/istanbul.tr/330/3301>)
- T.Öz, *İstanbul Camileri*, 1987, Cilt 1, sa.12, Ankara
- İstanbul sokakları.htm (<http://www.istanbulsokakları.com/boğazicisemtleri.2asp>)

Atik Valide Camii: Cami içi, mihrap cephesi, mihrap sol yanı kuşak yazısı

Atik Valide Camii: Mihrap cephesi, bahar dalı pano detayı

Atik Valide Camii: Bahar dalı pano şemse içi detayı

Atik Valide Camii: Cami içinde ve yazıların etrafında bulunan bordür detayı

Atik Valide Camii: Bulutlu bordür detayı

Atik Valide Camii: Son cemaat yeri pencere alınlığı

Çinili Camii: Mihrap cephesi genel görüntü

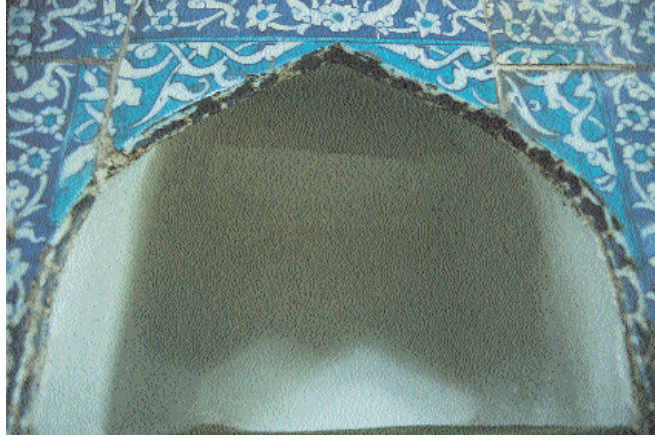
Çinili Camii: Mihrap detayı

Çinili Camii: Cami içi sol köşe

Çinili Camii: Cami sol yan cephe genel görüntü

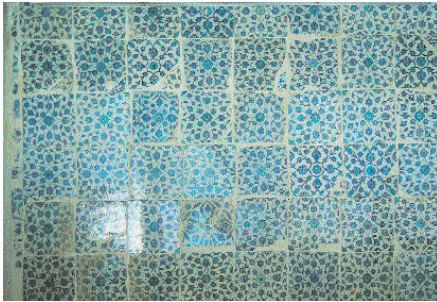
Çinili Camii: Sol yan cephe niş detayı

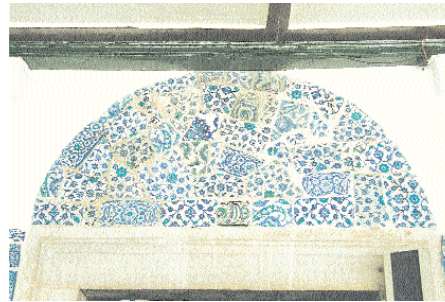
Minber külahı

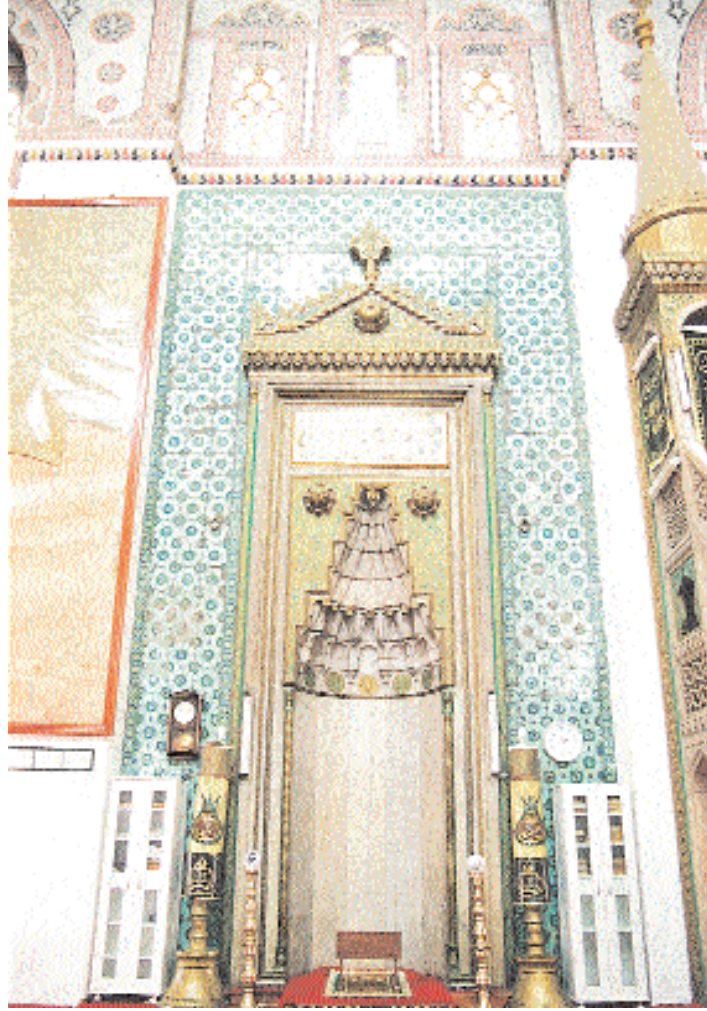
Çinili Camii: Kadınlar mahfeli detay

Çinili Camii: Son cemaat yeri, giriş yan duvarı

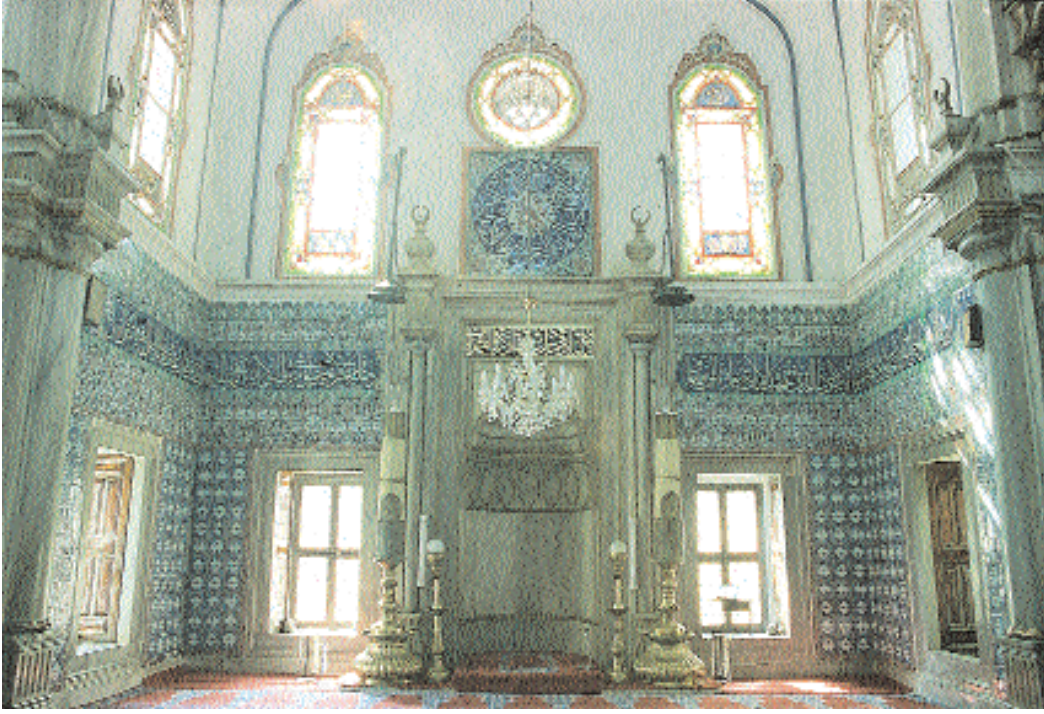
Çinili Camii: Son cemaat yeri pencere alınlığı

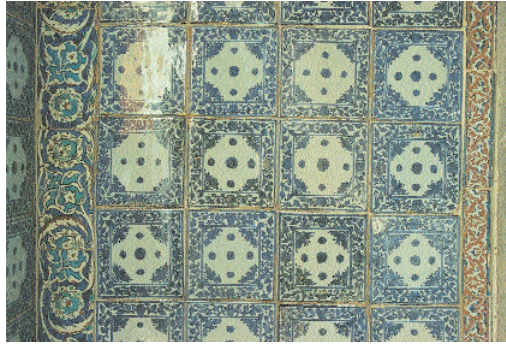
Yeni Valide Camii: Mihrap genel görüntüsü

Yeni Valide Camii: Çini detayı

Beylerbeyi Camii: Mihrap cephesi genel görüntüsü

Beylerbeyi Camii: Mihrap cephesi ulama çini detayı

Beylerbeyi Camii: Pencere altları çinilerinden detay

Beylerbeyi Camii: Mihrap cephesi sol köşe, kuşak yazısı

Beylerbeyi Camii: Mihrap üstü kare kompozisyon, ayet

Kaptan Paşa Camii: Cami genel görüntüsü

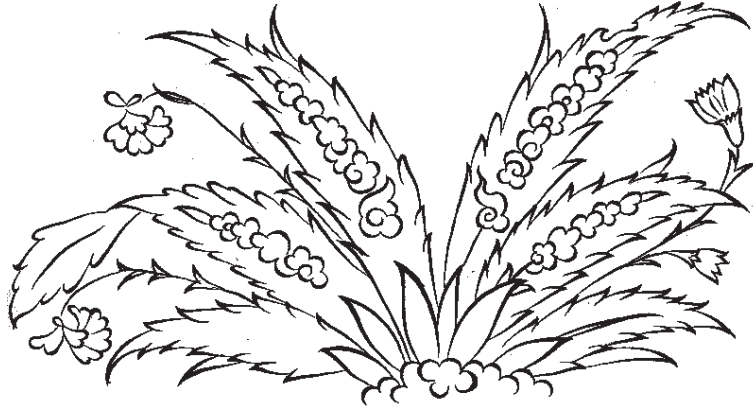
Kaptan Paşa Camii: Çinilerinden detay

Kaptan Paşa Camii: Siva üstü çini deseni

Atik Valide Cami, pencere alınlığı bordürü

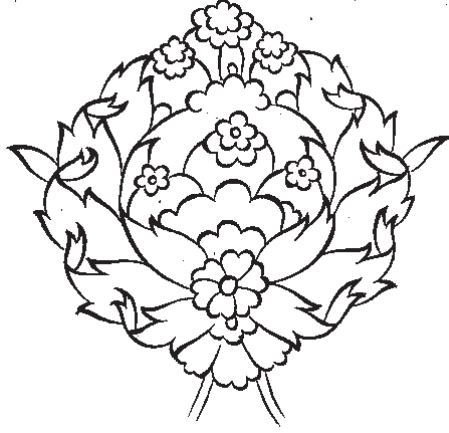
Atik Valide Cami, sol cephe kompozisyon başlangıcı

Atik Valide Cami, yaprak motifi

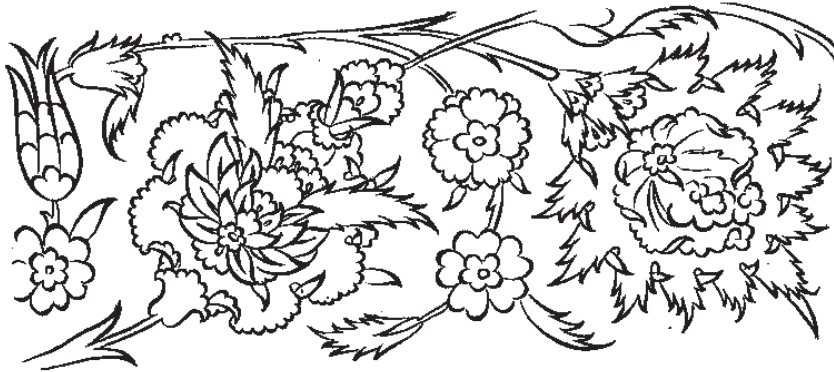
Atik Valide Cami, gül motifi

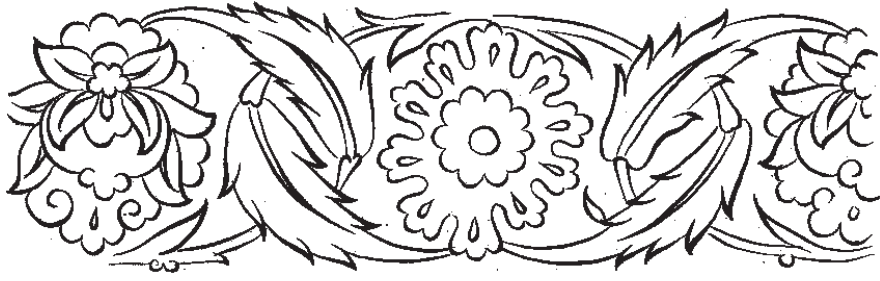
Çinili Camii, hatai motifi

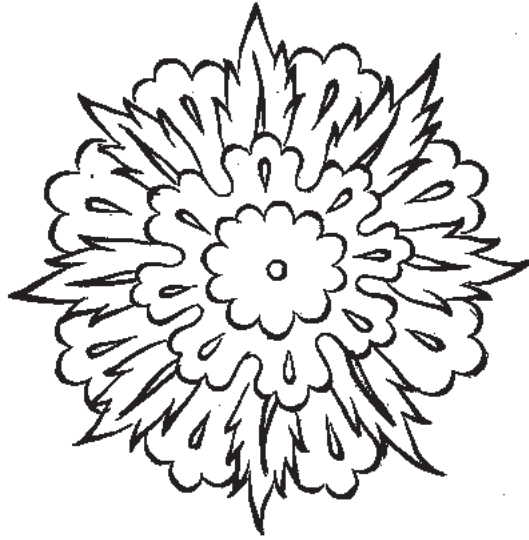
Çinili Cami, bordür deseni

Çinili Cami, külah bordürü

Üsküdar Yeni Cami, bordürü

Üsküdar Yeni Cami, penç motifi

Kaptan Paşa Cami, ulama desen